O93, f. 2ra; V630, 14ra; N442, f. 14vb; I83, f. 24ra; VD38, f. 22ra; SG670, p. 14b; Bcan4, f. 32v; E97, f. 14ra; P102; BII13, f. 20va; S105, f. 4v

ITEM[a] [b] INCIPIT[c] EPISTOLA GENERALIS[d] CLEMENTIS PAPAE OMNIBUS <VD38, f. 22rb> TAM MAIORIS[e] QUAM INFERIORIS ORDINIS CLERICIS AC[f] CUNCTIS FIDELIBUS SCRIPTA[g].

---

4 a *Überschrift*] EPISTOLA SANCTI CLEMENTIS DE REVERENTIA SACERDOTUM EX LIBRO IPSIUS COMPILATA *SG670; Überschrift fehlt S105* | b ITEM *fehlt P102; BII13* | c INCIPIT *fehlt V630* | d GENERALIS] generalis sancti *Bcan4; P102* **6** e MAIORIS *korr. aus* MARIS *V630;* MAIORIBUS *I83; VD38; Bcan4; P102; BII13* **7** f A *VD38;* AC *korr. aus* A *E97;* ET *BII13* | g SCRIPTA] SCRIPTA FELICITER *I83*

Coll. Ans. ded. 1. II,52 (**17–30** Urguet…dei); **2. II,54** (**35–75** Vestrum…excidetur); **3. II,1** (**80–94** Primus…sublimius); **4. II,5** (**98–109** Omnis…fidei); **5. II,57** (**113–119** monita…laborant); **6. IV,45** (**113–119** monita…laborant); **7. X,134** (**122–144** Ecclesiarum…faciant); **8. IX,1** (**150–164** Si…sanctis); **9. X,135** (**169–181** Nullus…anima); **10. VIII,26** (**185–196** Dominus…obnoxius); **11. VIII,44** (**200–225** Quod…possunt); **12. X,136** (**229–262** Ex…ignorantia); **13. X,137** (**266–317** Quaeri…diversitas); **14. VIII,45** (**320–345** Propter…concurrere); **15. VIII,46** (**349–354** Propter…mammonae); **16. IV,46** (**441–464** Quapropter…oboediunt); **17. IV,51** (**492–508** Hic…mandamus); **18. X,140** (**512–565** Unaquaeque…dei); **X,40** (**569–578** Ita…nostra); **19. VIII,67** (**569–609** Ita…nostri); **20. XII,69** (**614–668** Magna…Amen)

Ps.-Remedius 1. c. 4 (**20–26** Vobis…reliqua); **2. c. 5** (**441–456** Quapropter…nihil); **3. c. 3** (**492–504** Hic…celebranda)

Burchard 1. IV,15 (**150–164** Si…sanctis); **2. II,93** (**441–460** Quapropter…exsistunt); **3. III,59** (**492–508** Hic…mandamus)

Anselm v. Lucca 1. VII,71 (**108–115** Audire…disciplinae); **2. VII,95** (**442–444** presbyteris…agant); **3. VII,117** (**499–506** in…tradiderunt)

Bonizo 1. III,38 (**441–454** Quapropter…praesumant); **2. IV,99** (**492–508** Hic…mandamus)

Coll. trip. 1. A 1,20 (**35–60** Vestrum…monemus); **2. A 1,21** (**441–456** cunctis…nihil); **3. A 1,22** (**492–504** Hic…celebranda)

Ivo, Decr. 1. I,210 (**150–164** Si…sanctis); **2. II,123** (**441–460** Quapropter…exsistunt); **3. VI,90** (**441–456** cunctis…nihil); **4. III,62** (**492–508** Hic…mandamus)

Polycarpus 1. IV,14,2 (**35–58** Vestrum…exsistere); **2. IV,32,2** (**441–460** Quapropter…exsistunt); **3. III,16,1** (**492–508** Hic…mandamus)

Slg. in drei Büchern 1. II,24,7 (**39-46** Si ... erunt); **2. II,11,13** (**98-109** Omnis ... fidei); **3. II,34,4** (**169-175** Nullus ... monstratur); **4. II,10,8** (**499-503** in ... fuerit)

Gratian 1. D. XXV, c.2 (**108–115** Audire…disciplinae); **2. D. XXXVIII, c. 16** (**169–175** Nullus…monstratur); **3. C. XVI, q. 1, c. 41** (**441–450** cunctis…faciat); **4. D. XCIII, c. 9** (**459–464** qui…oboediunt); **5. D. I de cons. c. 14** (**492–504** Hic…celebranda); **6. D. XLIII, c. 2** (**579–609** in…nostri)

Bcan4; *P102; BII13:* LVI Quod qui sacerdotio domini fruuntur plus scire oporteat ut sibi subditos pleniter docere possint

[H. 56] Clemens[h] urbis Romae episcopus omnibus coepiscopis[i], presbyteris, diaconibus ac reliquis clericis, et cunctis principibus, maioribus minoribusve[j] omnibusque[k] generaliter fidelibus benedictio claritas[l] et gloria in gratia dei, quae data est nobis <N442, f. 15ra> in Christo Iesu domino nostro.

Bcan4: De cura pastorali

Urguet[m] nos, fratres[n], <I83, f. 24rb> multus amor vester et[o] religiosa[p] invitat[q] devotio, quia debitores sumus, ut quaedam vobis scribamus.

<SG670, p. 15a> Vobis[r] [s] ergo, qui sacerdotio domini fruimini[t] et in speculo[u] estis positi, plus scire oportet, ut subditos vobis populos pleniter docere possitis <BII13, f. 20vb> eisque ad regna caelorum ducatum[v] praebere domino annuente valeatis. Unde et ipsa per[w] se veritas ait: Vobis datum est nosse mysterium regni dei, ceteris autem in parabolis et reliqua.

N442: Qualiter episcopi docere debent et subditi audire

Propter[x] quod consilium[y] do unicuique vestrum

---

10 h LEMENS *S105* **11** i coepiscopis *korr. aus* coepiscopus *S105* **12** j minoribus *V630; SG670;* minoribusve *korr. aus* minoribusque *N442;* minoribusque *korr. aus* minoribus *S105* **13** k omnibus *S105* | l claritatis *N442; I83; VD38; Bcan4; P102* **17** m Urget *V630; E97;* Urget *korr. aus* Urguet *SG670* | n fratres multus *korr. aus* fratres *SG670* **18** o ut *BII13* | p religiosa invitat] religiosae vitae *VD38; P102; BII13; religiosa invitat korr. aus religiosa SG670* | q invitat *korr. aus* vitat *O93; N442;* invitat *korr. aus* invitatat *S105* **20** r *am Rande* Nota *V630; am Rande drei Punkte N442* | s Vobis *korr. aus Vos O93* **21** t fruimini *korr. aus* fuimini *Bcan4* | u saeculo *S105* **23** v ducatu *O93* **24** w per se *fehlt P102* **28** x *am Rande drei Punkte N442* y concilium *I83*

---

3. Clemens-Brief,10–15 Clemens…nostro] sec. Greg. II. ep. ad univ. p. (Mansi 12,238). **17–19** Urguet…scribamus] sec. Clem. recogn. IV, 6. **21** **20** et…positi] Coelest. I. ep. ad episc. per Vienn. pr. (H. no. 34). Cf. Alex. 15, Zeph. 9, Ant. 8, Fab. 11, Fel. II. pp. 10. **23–24** eisque… valeatis] sec. conc. Paris, a. 829. c. 12. **25–26** Vobis…parabolis] Luc. VIII. 10. **28–30** Propter…dei] Clem. recogn. V. 8. Cf. infr. c. 68,

---

3. Clemens-Brief,20 ergo] *fehlt* RC_1 **21** fruimini] fungimini RC_1 **28–30** Propter…dei] *fehlt* RC_1

constanter docere verba divina, et[z] discentibus libenter accommodare[a] aurem verbo dei. <VD38, f. 22va>

O93: Qualiter episcopis (*folgen tironische Noten*)
VD38; P102; BII13: LVII[b] Qualiter episcopi docere debent et subditi audire
Bcan4: LVII

[H. 57] Vestrum[c] enim, qui[d] legatione[e] Christi[f] fungimini, est docere populos, eorum vero est vobis[g] oboedire ut deo.

S105: de oboedientia exibenda episcopis

Si autem vobis episcopis non oboedierint omnes presbyteri, diaconi ac[h] subdiaconi et[i] reliqui clerici cuncti[j] [k] omnesque[l] principes tam maioris[m] ordinis quam et[n] inferioris atque reliqui <SG670, p. 15b> populi, tribus et linguae non obtemperaverint, non solum infames, sed[o] et[p] extorres[q] [r] a regno dei et consortio fidelium a[s] liminibus sanctae dei ecclesiae alieni erunt. Nam vestrum est eos instruere, <V630, f. 14rb> eorum vero[t] est vobis[u] oboedire ut deo, cuius legatione[v] fungimini <I83, f. 24va> dicente domino: Qui vos audit, me audit, et[w] qui vos spernit, me <E97, f. 14rb> spernit, et qui vos recipit, me recipit, et qui me recipit, recipit eum, qui me misit.

I83: De filiis circa patrem rebellibus
Bcan4: De filiis circa patrem rebellibus et qualiter circa

---

29 z Et *korr. aus* ut *S105* **30** a accomodare aurem *korr. aus* accomodare *Bcan4* **32** b LVII *fehlt VD38; P102* **35** c *am Rande* z *V630* | d quia *V630* | e legationem *I83; Bcan4* | f domini *V630* **36** g vobis *fehlt S105* **40** h aut *P102* | i ac *SG670* **41** j cuncti *fehlt SG670; S105* | k cuncti omnesque] cunctique omnes *N442* | l omisque *VD38* | m maioris *korr. aus* maiores *Bcan4* **42** n et *fehlt E97* **44** o sed et *korr. aus* sed *P102* | p et *fehlt SG670* | q *am Rande* alieni extranei *VD38* | r exteriores *Bcan4;* exteros *P102* **45** s ac *V630; Bcan4; E97* **47** t vero *fehlt V630* | u vobis *fehlt S105* **48** v legationem *Bcan4* **49** w et qui vos spernit, me spernit et qui vos recipit, me recipit *fehlt VD38*

35–37 Vestrum…oboedire] l. c. VI. 2. **42–43** reliqui…linguae] Dan. III. 4. **49 49** Qui…audit[2]] Luc. X. 16. **49–51** et…misit] Matth. X. 14.

---

35 enim] *fehlt* CT_1 **35–36** qui…est[2]] est qui ... vero CT_1 **35** Christi] domini RC_1 **36–37** vobis…oboedire] obedire vobis CT_1 **40** diaconi…subdiaconi] *fehlt* $3L_1$ **41** cuncti] *fehlt* RC_1; $3L_1$ | maioris] minoris $3L_1$ **42** et] *fehlt* CT_1 **43** tribus…obtemperaverint] *fehlt* $3L_1$ **45** a] ac CT_1 **50–51** et…misit] *fehlt* PG_1 **50–51** me…recipit[1]] *fehlt* CT_1

singulorum securam exercent

Nihil enim iniustius[x] vel inhonestius[y] est quam filios patribus rebelles aut <S105, f. 5r> clericos vel laicos doctoribus seu discipulos magistris inoboedientes vel protervos[z] exsistere. Novimus enim <BII13, f. 21ra> primum hominem per inoboedientiam cecidisse, idcirco omnes hoc vitium summopere cavere monemus[a]. Et quia dominus[b] superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, dominus <VD38, f. 22vb> noster mittens <SG670, p. 16a> nos vice sua in[c] loco apostolorum ad praedicandum[d] praecepit nobis[e] docere <Bcan4, f. 33r> omnes omnesque nobis fideliter oboedientes ut ipsi[f] exsistere, quoniam nec aliter[g] [h] terra pariet[i] fructus suos, nisi culta receperit semen et irrigata[j] germinaverit et pariat[k], quae est paritura. Sic et omnis homo, qui libenter non receperit verbum dei, illudque in corde suo germinare non[l] siverit[m] ac minime crediderit doctoribusque[n] et episcopis suis[o] non benivolus, sed rebellis atque inoboediens exstiterit[p], fructum non germinabit nec pariet, sed[q] similis est[r] arbori[s] illi, de qua dominus ait: Omnis <I83, f. 24vb> arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem[t] mittetur.

Bcan4: LVIII

---

55 x iniustius *korr. aus iniustitius V630* | y inhonestius *korr. aus* honestius *V630* **58** z protervos] propter vos *Bcan4;* protervos *korr. aus* propter vos *VD38; P102* **60** a monemur *SG670* **61** b deus *SG670; BII13* **63** c in *fehlt SG670; S105* **64** d predicandum *korr. aus* predicansdum *I83* | e nos *BII13* **66** f ipsi *korr. aus* ipso *O93;* ipso, *interlinear* vel i *V630* | g aliter *korr. aus* alter *V630* | h aliter terra] terra aliter *Bcan4* | i pariat *O93; VD38;* parit *P102; BII13* **67** j *am Rande* infusa *VD38* **68** k pariet *E97* **70** l *am Rande* dimiserit *VD38* | m siverit *korr. aus* sinuerit *O93; V630; N442;* sinuerit *VD38; P102; BII13* **71** n doctoribus *I83; VD38; SG670; Bcan4; P102; BII13; S105* | o suis *korr. aus* suus *I83* **72** p restiterit *Bcan4* **73** q sed | r est arbori illi] arbori illi erit *SG670; S105* **74** s arbor *I83* **76** t igne *Bcan4*

55–58 Nihil…exsistere] sec. Clem. recogn. II. 18. **58–59** Novimus…cecidisse] reg. canon. ab anonymo consarc. c. 81. (Mansi 14, 343). **60–62** Et…gratiam] Iac. IV.16 **62–66** dominus…exsistere] sec. Clem. recogn. II. 33. **66–73** quoniam…pariet] l. c. VI. 2. Cf. infr. c. 74. **74–76** Omnis…mittetur] Matth. VII. 19.

---

55 Nihil…enim] Nam nichil PG$_1$

P102; BII13: LVIII De aaron primo pontifice et de unguento quo perunctus est

[H. 58] Primus[u] enim[v] pontifex Aaron[w] chrismate compositionis[x] perunctus princeps populi fuit et tamquam rex[y] primitias et tributum <SG670, p. 16b> per capita accepit a populo, et iudicandi plebem[z] sorte suscepta de mundis immundisque iudicabat[a]. Sed et[b] si alius ex ipso unguento perunctus est[c], virtute inde concepta etiam ipse <VD38, f. 23ra> rex aut propheta aut pontifex fiebat. Quod si temporalis et[d] [e] gratia ab hominibus[f] composita tantum potuit, intellegite <BII13, f. 21rb> iam, quantum sit illud unguentum, <N442, f. 15rb> quod a deo de virgulto vitae prolatum est, cum hoc, quod ab hominibus factum est, tam eximias[g] [h] inter homines conferat[i] [j] dignitates. Quid[k] enim in praesenti saeculo propheta gloriosius, pontifice clarius, rege sublimius[l]?

Bcan4: LVIIII

P102; BII13: LVIIII De pontifice sacro chrismate peruncto et in civitate constituto scripturis sacris erudito

[H. 59] Omnis[m] enim pontifex sacro[n] chrismate[o] perunctus et in civitate constitutus[p], scripturis sacris[q] eruditus[r], carus et pretiosus[s] <S105, f. 5v> hominibus oppido[t] esse debet.

BII13: qualiter episcopus honorandus sit

---

80 u *am Rande drei Punkte N442* | v enim *korr. aus* enim a *BII13* | w aharon *korr. aus* aharo *O93* **81** x positionis *I83;* compositionis *korr. aus positionis Bcan4* **82** y ex *E97* **83** z populos *korr. aus* populo *V630* **84** a iudicabit *S105* | b et *fehlt V630* **85** c esset *P102; BII13* **87** d et *fehlt V630; E97* | e et gratia] gratia et *SG670; S105* **88** f hominibus composita *korr. aus* hominibus *BII13* **91** g *am Rande* praeclaras *VD38* | h eximias inter homines *korr. aus* eximias *SG670* **92** i *interlinear* tribuat *VD38* | j conferat *korr. aus* conferant *V630* | k *am Rande* Nota *E97* **94** l sullimius *E97;* sublimius *korr. aus* sublius *P102* **98** m *am Rande* Nota *O93; am Rande* z *V630* | n sacro chrismate] sacra chrisma *V630* | o crismate *korr. aus* crisma *O93* **99** p constitus *S105* | q sacris *fehlt V630* **100** r eriditus *S105* | s pretiosius *N442* **101** t *am Rande* valde *VD38*

80–94 Primus… sublimius] Clem. recogn. 1.46.

---

100 hominibus] omnibus 3L_2

Quem[u] quasi Christi[v] [w] locum <SG670, p. 17a> tenentem[x] honorare omnes debent eique servire et oboedientes ad salutem suam fideliter exsistere scientes, <I83, f. 25ra> quod sive honor <E97, f. 14va> sive iniuria[y], quae ei defertur[z], in Christo[a] redundat et a Christo in deum. Audire ergo eum attentius[b] oportet et[c] ab ipso suscipere doctrinam fidei,

Bcan4: LX

P102; BII13: LX Quod pontifex monita vitae a presbyteris debeat inquirere a diaconibus vero ordinem disciplinae

[H. 60] monita autem vitae a presbyteris <V630, f. 14va> inquirere, a diaconibus vero ordinem disciplinae. Propter quod deprecor <O93, f. 2rb> <VD38, f. 23rb> vos, conservos[d] et adiutores meos, ut discatis attentius animarum curam gerere et pro omnibus stare, maxime tamen pro his[e], qui in cultu divino laborant.

Bcan4: LXI

P102; BII13: LXI Commonitorium plenum documentis

[H. 61] Ecclesiarum[f] omnium[g] curam habetote, servorumque[h] earum[i] adiutorium praebete, viduarum[j] religiosam <BII13, f. 21va> curam[k] gerite, pupillos enixius[l] liberate, pauperibus misericordiam facite[m], iuvenes pudicitiam[n] <SG670, p. 17b> docete et, ut[o] breviter totum[p] dicam, alterutrum vos, in quibus res

---

103 u *am Rande* N *SG670* | v christi *korr. aus* christum *S105* | w Christi locum tenentem] locum tenentem christi *E97* **104** x tentem *VD38* **107** y iniuriam *P102* | z *am Rande* tribuitur *VD38* a christum *SG670; E97; S105* **109** b *am Rande* diligentius *VD38* | c et ab *korr. aus* et *S105* **116** d conservos *korr. aus* cumservos *Bcan4* **118** e iis *E97* **122** f *am Rande drei Punkte N442* | g omnium curam] curam omnium *Bcan4* **123** h servisque *korr. aus* servosque *O93;* servisque *korr. aus* servorumque *V630;* sociorumque, *interlinear* vel servisque *E97* | i eorum *I83; VD38; SG670; Bcan4; P102; BII13; S105* | j viduarum *korr. aus* viduam *I83* **124** k vestra *S105* **125** l *am Rande* studiosius *VD38* | m facie *S105* **126** n pudiciciam *korr. aus* pudiciam *E97;* pudicitia *P102* | o ut *korr. aus* u *N442* **127** p totum *korr. aus* tot *Bcan4*

103–131 Quem … caritatem] l. c. III. 66.

---

108 ergo] *fehlt* AL_1; DG_1 | eum] episcopum AL_1; DG_1

poposcerit[q], sustentate[r]. Deum[s] colite, qui creavit caelum et terram, et Christo credite. Invicem vos diligite et misericordes estote in[t] [u] omnes. Non verbo solo, sed opere et rebus replete[v] caritatem[w]. Agite[x] pro viribus, conservi dilectissimi, quia bonum est, ut unusquisque vestrum, secundum quod potest, <I83, f. 25rb> prosit accedentibus[y] ad fidem religionis nostrae[z]. Et ideo non[a] vos pigeat secundum sapientiam, quae vobis per dei providentiam collata <VD38, f. 23va> est, instruere[b] ignaros[c] et docere. Desiderium ergo habere omnes erga doctorem veritatis eumque[d] ut oculos suos amare oportet, quia et[e] ipsum populum[f] sibi commissum ceu[g] proprios filios amare et docere condecet[h]. Hoc enim a patre caelesti[i] donatum est[j], sed[k] salus in eo est, ut voluntatem eius, cuius amorem et desiderium <SG670, p. 18a> deo largiente conceperint, faciant[l].

Bcan4: LXII De his qui christiana baptizari nituntur qualiter se habeant et de ceteris fidelibus Qualiter ei qui fidelis existere voluerit baptismum sit tribuendum LXII
P102; BII13: LXII Qualiter ei qui fidelis existere voluerit baptismum sit tribuendum

[H. 62] Si[m] quis ergo fidelis voluerit exsistere et desiderat baptizari, exutus[n] [o] prioribus <Bcan4, f.

---

128 q *am Rande* exegerit *VD38* | r sustentare *S105* | s *am Rande* Nota cęlum terra *O93* **130** t *interlinear* circa *VD38* | u ad *I83* **131** v repleti *E97* | w caritate *E97* | x Agite *korr. aus* Agote *O93;* Agetote *N442; I83; Bcan4;* Agitote *VD38; SG670; P102; BII13; S105* **134** y accedentis *Bcan4* **135** z vestrae *SG670; Bcan4; S105* | a non vos] vos non **137** b instruere *korr. aus* instuere *Bcan4* | c *am Rande* inscios *VD38* **139** d eumque ut *korr. aus eumque V630* | e et *fehlt SG670; S105* **140** f populum sibi commissum ceu proprios filios amare *fehlt SG670; S105* | g seu *I83; P102* **141** h conecet *S105* | i caelesti *korr. aus* caelestis *V630* **142** j est sed salus in eo est ut voluntatem eius *korr. aus* est *BII13* | k sed] sed et *SG670; S105* **144** l faciant *korr. aus faciunt VD38* **150** m *am Rande* Nota *O93; am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442* **151** n *am Rande* spoliatus purgatus *VD38* | o exutus *korr. aus* exutis *O93*

131–137 Agite…docere] Clem. recogn. VIII. 37.
138–144 Desiderium…faciant] Clem. recogn. IV. 4. Cf. supr. XLIII.
150–164 Si…sanctis] Clem. recogn. III. 67.

---

150 voluerit…exsistere] existere voluerit ID_1 **151** baptizari] baptizari ut ID_1

33v> malis de reliquo pro bonis actibus heres bonorum[p] caelestium ex[q] gestis[r] propriis fiat. Accedat[s] [t] autem, qui vult, ad sacerdotem[u] <S105, f. 6r> suum, et ipsi det nomen suum atque ab eo audiat mysteria[v] regni caelorum, ieiuniis frequentibus operam impendat[w] ac semetipsum[x] in omnibus probet, ut tribus mensibus <BII13, f. 21vb> iam consumando[y] in die festo possit baptizari. Baptizatur[z] [a] autem[b] unusquisque in aquis perennibus[c], nomine[d] trinae beatitudinis invocato super se, perunctus primo oleo per orationem <N442, f. 15va> <I83, f. 25va> sanctificato, ut ita demum[e] [f] per haec[g] consecratus possit <VD38, f. 23vb> percipere locum cum sanctis.

Bcan4: LXIII

P102; BII13: LXIII Ut nullus causa opprobrii senectutis vel nobilitate generis aut iuventutis neglegat inquirere a parvulis et minus eruditis si quid forte est utilitatis aut salutis

[H. 63] Nullus[h] enim propter[i] obprobrium <E97, f. 14vb> senectutis vel nobilitatem[j] <SG670, p. 18b> generis aut iuventutis a[k] parvulis et minus eruditis, si quid forte est utilitatis aut[l] salutis, inquirere neglegat. Qui enim rebelliter[m] vivit et discere atque agere bona recusat, magis diaboli quam Christi membrum esse

---

153 p bonorum *fehlt SG670; S105* | q *interlinear* ex operibus *VD38* | r gentis *P102* | s *am Rande* Nota *O93* **154** t Accedat autem *korr. aus* Accedat *P102* | u sacerdotium, *interlinear* vel tem *V630* **155** v misteria *korr. aus* ministeria *Bcan4* **157** w *am Rande* tribuat *VD38* | x semetipsum in *korr. aus* semetipsum *BII13* **158** y *am Rande* perficiendo *VD38; interlinear* vel tis *E97* **159** z *am Rande* z *V630* | a Baptizetur *N442; SG670; S105; Baptizator I83; Bcan4* | b autem unusquisque in aquis perhennibus nomine trinę beatitudinis invocato super se *korr. aus* autem *Bcan4* **160** c *am Rande* perpetuis *VD38* | d nomine *korr. aus* nomina *V630* **163** e *interlinear* ad extremum *VD38* | f demun *Bcan4* | g hoc *N442; VD38* **169** h *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442* | i propter *fehlt I83* **170** j nobilitem *I83* **171** k a *korr. aus* aut *Bcan4;* aut *S105* **172** l aut *korr. aus* au *SG670* **173** m rebelliter vivit et] rebelliter *korr. aus* rebelliter et *V630*

169–181 Nullus … veritate] Clem. recogn. I. 67.

---

153 ex … propriis] *fehlt* ID_1 **154** autem … vult] *fehlt* DB_1; ID_1 **158** tribus … mensibus] tres menses DB_1; ID_1 **159** Baptizatur] Baptizetur DB_1; ID_1 | autem] *fehlt* DB_1; ID_1 **169** Nullus] Nullus episcopus DG_2 enim] *fehlt* DG_2 **171** aut … iuventutis] *fehlt* DG_2 | et] vel DG_2 | minus] minimis $3L_3$; DG_2 **173** agere … bona] bona agere DG_2

ostenditur et potius infidelis[n] quam fidelis monstratur. Quomodo ergo[o] non[p] omnibus[q] hoc amabile est cunctisque exoptatum[r], ut, quae ignorat, discat, et, quae didicerit, <V630, f. 14vb> doceat? Certissimum namque est, quod neque amicitia neque propinquitas generis neque regni sublimitas[s] homini debet esse pretiosior veritate, quia nihil[t] est[u] [v] pretiosius[w] anima.

Bcan4: LXIIII

P102; BII13: LXIIII De Adam et quod solus homo est rationabilis

[H. 64] Dominus autem creator omnium ex initio ad imaginem suam hominem fecit, eique[x] dominatorem[y] terrae marisque et aeris ipsius dedit veritatemque inquirere praecepit, <SG670, p. 19a> et[z] sicut[a] verus nobis propheta enarravit et ipsa <BII13, f. 22ra> rerum ratio docet. Solus enim homo est rationabilis[b], et consequens est, ut ratio[c] irrationabilibus dominetur. Hic[d] enim ab initio, <VD38, f. 24ra> cum <I83, f. 25vb> adhuc iustus esset[e], cunctis viris[f] [g] et omni fragilitate[h] superior erat, ubi autem peccavit et factus est servus peccati, simul[i] et fragilitati efficitur obnoxius[j] [k].

Bcan4: LXV

P102; BII13: LXV De pietate et impietate et de fide et infidelitate

[H. 65] Quod[l] idcirco scriptum est, ut sciant homines,

---

175 n infidelis quam fidelis *korr. aus* infidelis *P102* **176** o ergo non *korr. aus* ergo *O93* | p non] non in *VD38* | q omnibus *korr. aus* omnibib *SG670* **177** r *am Rande* desideratum *VD38* **180** s sullimitas *E97* **181** t nil *I83* | u est *fehlt SG670;* | v est pretiosius] pretiosius est *Bcan4* | w pretiosius *korr. aus pretius O93; preciosius korr. aus pretiosius est V630* **186** x eumque *SG670; S105; eique] eique esse korr. aus eique Bcan4; eique esse P102; BII13* | y dominationem *V630; E97* **188** z et sicut *korr. aus* et sicut et *N442;* et sicut] sicut et *V630; E97; P102; BII13* | a sicut] sicut et *VD38* **190** b rationalis *E97* **191** c rationalis *SG670; E97; S105* **192** d Hinc *I83; SG670; Bcan4; P102; BII13; S105;* Hinc *korr. aus* Hunc *VD38* **193** e esse *P102* | f *interlinear* vel vivis *V630* | g viribus *SG670; E97; S105* **194** h fragilitati *SG670; S105* **195** i simul et fragilitati *fehlt VD38* **196** j *am Rande* debitor *V630; VD38* | k obnixius *VD38* **200** l *am Rande* nota *O93*

185–430 Dominus…servies] Clem. recogn. V. 2—13.

quia[m], sicut ex impietate[n] passibiles[o] facti sunt, ita per pietatem possunt esse impassibiles[p], et non solum impassibiles[q], verum et parva[r] [s] in deum fide[t] aliorum passiones <S105, f. 6v> curantes. Ita enim verus ipse propheta promisit dicens: Amen dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc[u], et transibit[v]. Huius vocis etiam vos ipsi documenta cepistis, etiam facta[w] quaedam[x] per magistros nostros[y], ipsos videlicet <SG670, p. 19b> apostolos[z], non ignoratis, quia adstantibus nobis eorum meritis daemones cum passionibus, quas hominibus invexerant[a] [b], transierunt et fugati sunt. Quia[c] ergo alii quidem homines patiuntur, alii patientes sanant[d],

BII13: de patientibus

causa sine dubio vel patiendi vel curandi noscenda est. Quae non alia esse quam[e] patientibus quidem infidelitatis, curantibus[f] vero[g] fidei demonstratur. Infidelitas[h] enim, dum non credit <VD38, f. 24rb> futurum dei <E97, f. 15ra> iudicium, peccandi <BII13, f. 22rb> licentiam <I83, f. 26ra> praebet, peccatum vero hominem passionibus obnoxium[i] [j] facit. Fides autem futurum[k] [l] esse dei iudicium credens continet homines a peccato. Non peccantes vero non solum liberi sunt a daemonibus et passionibus, verum et aliorum daemones et passiones fugare possunt.

Bcan4: LXVI

P102; BII13: LXVI De ignorantia et neglegentia et quod ignorantia substantiam non habeat

---

201 m quia sicut *korr. aus* quasi *V630* | n impietate *korr. aus* impietatem *P102* | o passibiles *korr. aus possibiles P102* **202** p impassibiles *korr. aus* passibiles *Bcan4* **203** q passibiles *I83* | r *interlinear* o *SG670* | s parvo *S105* | t fide aliorum] fideliorum *SG670; S105* **207** u hinc *korr. aus* hic *Bcan4* | v trasibit *VD38;* transiet *SG670; S105* **208** w factam *P102* | x *interlinear* per *P102* **209** y nos *V30* **210** z apostolos non *korr. aus* apostolos *S105* **212** a *am Rande* immiserant *VD38* | b invixerant | c *am Rande* z *V630* **213** d curant *SG670; S105* **216** e quam patientibus] in patientibus quam *SG670; S105* **217** f curantibus vero *korr. aus curantibus N442* | g vere *Bcan4* **218** h Infidelitas *korr. aus* Infidelitatis *O93* **221** i *am Rande* debitorem *VD38* | j obnixium *VD38* **222** k futurum esse *korr. aus* futurum *BII13* | l invixerant *S105*

[H. 66] Ex[m] his ergo omnibus[n] colligitur, quod origo totius mali ab ignorantia descendat, et ipsa sit malorum omnium[o] mater, quae <N442, f. 15vb> incuria quidem et ignavia[p] gignitur. Neglegentia <SG670, p. 20a> vero alitur[q] [r] et augetur atque[s] in sensibus hominum radicatur[t], dum amatur, quam, si quis[u] forte doceat effugandam, velut[v] antiquis et hereditariis sedibus moleste et indignanter avellitur[w].

BII13: de ignorantia

Et ideo paululum[x] laborandum[y] nobis est, <V630, f. 15ra> ut[z] indignantes ignorantiae[a] praesumptionis[b] <O93, f. 2va> scientiae[c] ratione resecemus[d] [e], <Bcan4, f. 34r> in his[f] praecipue, qui in aliquibus minus[g] rectis opinionibus praeventi sunt, per quas quasi sub specie alicuius[h] scientiae ignorantia in[i] [j] his[k] vehementius[l] radicata est. Nihil[m] enim gravius quam, si <VD38, f. 24va> id, quod ignorat quis, scire se credat et defendat verum esse, quod falsum est. <S105, f. 7r> Quod tale est quale[n], quis ebrius sobrium <I83, f. 26rb> se putet et[o] agat quidem cuncta ut ebrius, sobrium se tamen et ipse putet et dici[p] a ceteris velit. Ita sunt ergo et hi[q], qui[r] ignorantes, quod verum est, speciem tamen alicuius scientiae <BII13, f. 22va> tenent et mala quasi bona

---

229 m *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442* | n hominibus *V630* **231** o omnium mater *korr. aus* mater omnium *V630* **232** p *am Rande* stultitia sive pigritia *VD38* **233** q *interlinear* nutritur *VD38* | r aliter *P102* | s atque] et quae *I83; Bcan4* **234** t *interlinear* firmatur *VD38* **235** u quis *korr. aus qui O93* | v velut] velut ab *korr. aus* velut *SG670* **236** w *am Rande* expellitur *VD38* **238** x paulolum *S105* | y laborandum nobis] nobis laborandum *VD38; P102; BII13* **239** z et *V630* | a ignorantiam *VD38; P102; BII13* | b praesumptioni *SG670; S105; praesumptiones E97* **240** c scientiae] scientiae eam *korr. aus* scientiae *SG670* | d *am Rande* abscidamus *VD38* | e censemus *korr. aus* recensemus *V630* **241** f iis *E97* | g minus *korr. aus* minos *VD38* **243** h alicuiusdam *O93; N442;* cuiusdam *VD38; P102; BII13* | i ut *N442; I83; Bcan4* | j in his] utilis *VD38; P102; BII13* | k iis *E97* **244** l *am Rande* fortius *VD38* | m *am Rande* Nota *V630* **247** n quale] quale si *V630; E97;* quale si *korr. aus* quale *SG670* **248** o et agat quidem cuncta ut ebrius sobrium *fehlt V630* **250** p dicit *P102* | q hii *O93; VD38; P102;* ii *E97* | r qui *fehlt V630*

gerant[s] atque ad[t] perniciem[u] <SG670, p. 20b> quasi ad salutem festinant. Propter[v] quod ante omnia properandum est[w] ad agnitionem veritatis, ut possimus quasi lumine nobis inde succenso[x] errorum[y] tenebras[z] depellere. Grande[a] enim malum est, ut diximus, ignorantia, sed quia substantiam non habet, facile ab his[b], qui studiosi sunt, effugatur[c].

VD38: Hic dicit quid sit ignorantia

Non enim aliud est ignorantia, nisi non agnovisse, quod expedit, ubi autem agnoveris[d], perit[e] ignorantia[f].

Bcan4: LXVII
P102; BII13: LXVII De veritatis agnitione et libero arbitrio atque ignorantia

[H. 67] Quaeri ergo magnopere[g] debet veritatis agnitio, quam nemo alius assignare[h] potest nisi verus propheta. Haec enim[i] porta[j] est[k] vitae[l] volentibus ingredi et sunt[m] operum bonorum pergentibus ad civitatem salutis.

Si quis sane[n] audiens sermonem veri <VD38, f. 24vb> prophetae velit recipere <E97, f. 15rb> aut nolit et[o] amplecti[p] onus eius, id est mandata vitae, habet in sua potestate, liberi enim sumus arbitrii. Nam si hoc esset[q], ut audientes, <I83, f. 26va> eum[r] iam non[s] haberent in potestate aliud facere, quam audierant, <SG670, p. 21a> vis[t] erat quaedam naturae,

---

253 s gerunt *korr. aus* gerant *V630;* gerunt *VD38; SG670; E97; P102; BII13; S105* | t *am Rande* ad mortem *VD38* | u perneciem *SG670* **254** v Propter quod *korr. aus* Propter *Bcan4* **255** w est *fehlt O93* **256** x successo *P102;* succenso *korr. aus* succensa *BII13* | y errorum *korr. aus* errorem in *BII13;* errore *S105* | z tenebras *korr. aus* tenebris *BII13* **257** a *am Rande* z *V630* **259** b iis *E97* | c effugatur *korr. aus* effigatur *S105* **262** d cognoveris *V630* | e perit *fehlt SG670; S105* | f ignorantiam *SG670;* ignorantia] ignorantia non est *S105* **266** g *am Rande* magno studio *VD38* **267** h *am Rande* demonstrare *VD38* **268** i enim *fehlt I83* | j via *V630* | k est] est viam *E97* | l vitae] vitam *korr. aus* vita *V630;* vitae esse *korr. aus* vitae *SG670* **269** m semita *E97* **271** n *am Rande* certe *VD38* **273** o et *fehlt VD38; P102; BII13* | p amplecti onus] amplectionis *S105* **275** q est *N442; I83; VD38; Bcan4; P102; BII13; S105 ; est, interlinear esset SG670* | r eum *fehlt P102; BII13* **276** s non *fehlt VD38* **277** t *am Rande* possibilitas *VD38*

per quam liberum[u] [v] non esset ad aliam migrare sententiam, aut si rursus[w] [x] ex audientibus nullus omnino reciperet, et hoc naturae vis erat, quae unum aliquid[y] fieri cogeret[z] et alteri parti[a] non daret locum. Nunc autem, quia liberum est animo[b], in quam velit partem, declinare iudicium suum, et quam probaverit <BII13, f. 22vb> eligere viam, constat[c] evidenter inesse hominibus arbitrii libertatem. Igitur, priusquam audiat quis, quod ei expedit[d], certum est, quia[e] ignoret, et ignorans vult et desiderat, <S105, f. 7v> quod non expedit, agere, propter quod pro hoc non[f] iudicatur. Cum vero audierit causas erroris sui et rationem veritatis acceperit, tunc si permanserit in his erroribus, quibus dudum[g] fuerat praeventus[h], recte iam vocabitur ad iudicium daturus poenis[i] [j], quia vitae huius spatium, <VD38, f. 25ra> quod ad bene vivendum <N442, f. 16ra> accepit, in[k] ludibriis[l] consumpsit[m] [n] errorum. Qui vero audiens haec[o] <SG670, p. 21b> libenter accepit[p] et gratulatur bonorum <V630, f. 15rb> sibi doctrinam[q] fuisse delatam[r] [s], requirat intentius <I83, f. 26vb> et discere non desinat, usquequo cognoscat, si est vere aliud secundum[t], in quo bonis praemia praeparata sunt, et cum certus de hoc fuerit, gratias agat deo, quod sibi veritatis lumen ostenderit. De cetero dirigat actus suos in omnibus operibus bonis, quorum sibi in futuro mercedem certus est praeparatam demirans[u] per omnia et stupens ceterorum hominum errores, et quod ante

---

278 u liberus *Bcan4* | v liberum non esset *korr. aus* non esset liberum *S105* **279** w *am Rande* iterum *VD38* | x rursum *SG670; S105* **281** y aliquid fieri cogeret] fieri cogerit aliquid *korr. aus fiere cogerit aliquid Bcan4* | z *am Rande* impelleret *VD38* | a parti *korr. aus* pati *Bcan4* **282** b ammo *SG670* **284** c *am Rande* Certum est *VD38* **286** d *am Rande* necessarium est *VD38* | e quod *P102; BII13* **288** f *am Rande* non damnatur *VD38* **291** g *am Rande* ante *VD38* | h *am Rande* preoccupatus captus *VD38* **292** i *interlinear* a *SG670* | j pęnas *V630; E97; S105* **294** k *am Rande* deceptionibus *VD38* | l ludibriis *korr. aus* lubriis *P102* **295** m *am Rande* finivit terminavit *VD38* | n consumpserit *V630;* consumpsit *korr. aus* consumpserit *BII13* | o haec *fehlt V630* **296** p accipit *korr. aus* accepit *V630;* accipit *SG670; BII13;;* acceperit *E97* **297** q doctrina *P102* **298** r *am Rande* data deductam *VD38* | s delatum *korr. aus* delatam *P102* **300** t secum *SG670;* saeculum *E97; S105* **304** u Admirans *SG670; S105*

oculos positam veritatem nemo videbat[v]. Ipse tamen gaudens super divitiis sapientiae, quas invenit, insatiabiliter his perfruatur[w] et exercitio[x] bonorum operum delectetur festinans[y] ad[z] saeculum[a] futurum mundo corde et pura conscientia pervenire, <BII13, f. 23ra> ubi etiam videre deum regem omnium possit. His[b] autem omnibus carere[c] nos et fraudari sola facit ignorantia. Dum[d] enim ignorant homines, quantum boni habeat scientia[e], ignorantiae <E97, f. 15va> malum de se non patiuntur excludi. <SG670, p. 22a> Nesciunt <VD38, f. 25rb> enim, quanta sit <Bcan4, f. 34v> in horum permutatione diversitas.

Bcan4: LXVIII
P102; BII13: LXVIII De optimo consilio

[H. 68] Propter quod consilium do unicuique discentium libenter praebere aurem verbo dei et cum amore veritatis audire[f], <I83, f. 27ra> quae dicimus, ut mens optimo semine suscepto per bonos actus laetos afferat fructus. Nam si[g] me docente ea, quae ad salutem pertinent, recipere[h] quis abnuit[i] et animo pravis opinionibus occupato obsistere[j] nititur[k], non ex nobis, sed ex semetipso <S105, f. 8r> habebit pereundi causam. Debet enim iusto iudicio examinare[l], quae dicimus, et intellegere, quia verba loquimur veritatis, ut cognitis his, quae sunt, ut sunt[m], et in bonis actibus dirigens viam[n] suam regni caelorum possit particeps inveniri subiciens sibi carnis desideria et dominus eorum factus, ut ita demum[o] etiam ipse fiat dominatoris omnium iocunda possessio. Nam[p] qui permanet in malo et servus est mali,

---

306 v videbat *korr. aus* videat *I83;* videat *E97* **308** w perstruatur *P102; BII13* | x exercitatio *P102; BII13* **309** y festinans] Ęstimans se *korr. aus* Ęstimans *SG670;* Ęstimans *S105* | z ad *korr. aus a VD38* | a saeculum] saeculum divinum *E97* **312** b *am Rande* z *V630* | c *am Rande* non habere *VD38* **313** d Deum *S105* **314** e scientia *korr. aus* scientiam *N442* **322** f audire *korr. aus audite V630* **324** g si me] sine *V630* **325** h recipire *S105* | i *am Rande* respuit *VD38* **326** j *am Rande* Contradicere *VD38* | k *interlinear* temptat *VD38* **328** l *am Rande* investigare *VD38* **330** m sint *SG670; S105* **331** n vitam *E97* **333** o demun *Bcan4* **334** p Nam qui] Namque *P102*

BII13: de malorum pretio

non potest effici portio boni, donec permanet in malo, quia[q] ab initio, <SG670, f. 22b> ut ante iam diximus, duo regna statuit deus et potestatem <VD38, f. 25va> dedit unicuique hominum, ut illius regni fiat portio, <BII13, f. 23rb> cui se ad oboediendum ipse[r] subiecerit. Et quia definitum[s] est apud deum non posse unum hominem utriusque regni esse servum, omni studio date operam[t] [u] in boni regis aulam ac[v] iura[w] concurrere. <O93, f. 2vb>

Bcan4: LXVIIII

P102; BII13: LXVIIII De vero propheta id est Christo et quid sit mamona

[H. 69] Propter <I83, f. 27rb> hoc denique verus propheta, cum esset praesens nobiscum et quosdam[x] ex divitibus neglegentes erga dei cultum videret, huius rei ita aperuit veritatem: Nemo potest, inquit, duobus <V630, f. 15va> dominis servire, et non potestis deo servire et mammonae,

BII13: *unleserliche Rubrik*

mammona[y] patria eorum voce[z] divitias vocans. Hic ergo verus propheta, qui in Iudaea[a] nobis apparuit, ut audistis[b], qui[c] stans[d] publice sola iussione faciebat caecos videre, surdos audire, fugabat daemones, <N442, f. 16rb> aegris[e] sanitatem reddebat et mortuis vitam. Cumque nihil ei esset impossibile, etiam cogitationes hominum pervidebat[f], quod nulli est[g] possibile <SG670, p. 23a> nisi soli deo. Hic annuntiavit[h] regnum dei, cui[i] nos de omnibus, quae dicebat, <E97, f. 15vb> tamquam vero prophetae

---

338 q *am Rande* z *V630* **341** r spe *N442; I83; VD38; Bcan4; P102; BII13* **342** s diffinitum *I83* **344** t *am Rande* diligentiam *VD38* | u operam] operam ut *SG670; S105* | v valeatis *SG670;* valeatis *korr. aus* veleatis *S105* **345** w iure *N442; I83; SG670; Bcan4; S105* **350** x quosdam *korr. aus quasdam SG670* **356** y Mammonam *SG670; S105* | z vocem *P102* **357** a iudaea *korr. aus iudae I83* **358** b audistis *korr. aus adistis O93* | c qui *fehlt P102; BII13* | d stans] stans bene *I83; Bcan4;* stans pene *SG670; S105* **360** e aegri *I83* **362** f praevidebat *SG670; Bcan4; P102;* providebat *S105* | g esset *V630; VD38; BII13;* esse *P102* **364** h annuntiabat *V630* | i cuius *Bcan4*

credidimus[j] firmitatem[k] fidei nostrae non solum enim[l] ex verbis eius, sed[m] ex operibus assumentes, quia dicta <VD38, f. 25vb> legis[n], quae ante multas generationes de praesentia eius exposuerant, in ipso consignantur, et imaginem[o] [p] gestorum[q] Moysei[r] et ante ipsum patriarchae <S105, f. 8v> Iacob ipsius per omnia typum ferebant. Tempus quoque adventus eius, hoc est[s] ipsum, <BII13, f. 23va> in quo <I83, f. 27va> venerat, praedictum ab his[t] constat, et super omnia, quod esset a gentibus exspectandus[u] sacris litteris compraehensum est, quae in eo pariter[v] universa completa sunt. Quod autem Iudaeorum propheta praedixit eum a gentibus exspectandum, supra modum in eo fidem veram firmat[w]. Si enim dixisset a Iudaeis exspectandum, non aliquid eximium[x] prophetasse[y] videretur, quod a[z] contribuli[a] populo et a propria gente speraretur[b] is[c], cuius adventus ad salutem mundi fuerat repromissus. Videtur[d] enim <SG670, p. 23b> magis consequens[e] ratio esse, ut hoc fieret, quam magnificentia prophetalis. Nunc autem cum prophetae dicant omnem illam spem, quae de salute mundi repromittitur, et novitatem[f] regni, quae instruenda per Christum est, atque omnia, quae de[g] eo indicant[h] [i], ad gentes esse transferendam[j], iam

---

366 j credimus *I83; VD38; SG670; Bcan4; P102; BII13; S105* | k firmitate *SG670; S105* | l enim *fehlt V630; E97;* etiam *korr. aus* enim *SG670* **367** m sed ex *korr. aus* sed *Bcan4* **368** n legis *korr. aus* legit *S105* **370** o *interlinear* go *SG670* | p imagines *VD38; E97; P102; BII13;* himagines *korr. aus* himaginem *Bcan4* | q ipsorum *P102* | r mosei *V630;* moyse *I83;* moysi *VD38; E97; P102; BII13;* moyses, *interlinear* si *SG670;* moyses *S105* **373** s esse *S105* **374** t iis *E97* **375** u expectandum *P102; BII13* **376** v pariter universa *korr. aus* pariter *BII13* **379** w firmavit *korr. aus* firmam *SG670;* firmat *korr. aus* format *BII13;* firmavit *S105* **380** x *am Rande* preclarum *VD38* **381** y prophetae *SG670; S105* | z a contribuli] ac tribuli *P102* | a *am Rande* cognato propinquo ex communi tribu orto *VD38* **382** b separaretur *Bcan4* | c is *fehlt SG670; S105* **383** d Videretur *korr. aus* Videtur *SG670;* Videretur *S105* **384** e *am Rande* conveniens *VD38* **387** f novitate *I83* **389** g de eo] deo *P102* | h *interlinear* s *SG670* | i indicant *korr. aus indicat O93; iudicantur V630; indicantur korr. aus indicant SG670;* indicantur *E97;* iudicant *S105* | j transferandam *O93;* transferenda *V630; VD38; SG670; E97; P102; BII13; S105*

non secundum consequentiam[k] [l] rerum, sed incredibili quodam vaticinatos[m] [n] <VD38, f. 26ra> eventu, magnificentia prophetica confirmatur. Iudaei[o] namque ex initio adfore[p] [q] <Bcan4, f. 35r> aliquando hunc virum, per quem cuncta reparentur[r], verissima traditione susceperant, et cotidie meditantes ac prospicientes, <I83, f. 27vb> quando eius fieret adventus, ubi adesse eum[s] viderunt et signa ac prodigia, sicut de eo adscriptum[t] fuerat adimplentem, invidia excaecati agnoscere nequiverunt[u] praesentem, in cuius spe[v] laetabantur[w] absentes[x]. Intellexerunt tamen sancti apostoli, qui a deo electi sunt, et nos, qui post ab eis electi sumus. <BII13, f. 23vb> Hoc autem providentia dei factum est, ut agnitio boni huius etiam gentibus traderetur, <SG670, p. 24a> et hi[y], qui numquam de eo audierant <V630, f. 15vb> nec a prophetis didicerant, agnoscerent eum, illi vero, qui cotidianis meditationibus evanuerant, ignorarent. Ecce enim per vos nunc, <S105, f. 9r> qui praesentes estis, et desideratis audire doctrinam[z] <E97, f. 16ra> fidei eius et agnoscere, quis et quomodo et qualis sit eius adventus, prophetica veritas adimpletur. Hoc est enim, quod praedixerant prophetae, quia a vobis quaerendus esset, qui[a] de[b] eo numquam[c] audistis. Et ideo videntes in vobis ipsis prophetica dicta <VD38, f. 26rb> compleri, <N442, f. 16va> huic uni[d] recte credens[e] hunc[f] recte exspectatis, de hoc recte inquiritis, ut non solum exspectetis eum, sed[g] et[h]

---

390 k *am Rande* congruentiam *VD38; am Rande* conscientiam *BII13* | l conscientiam *P102* **391** m *am Rande* predixisse *VD38* | n vaticinatus, *interlinear* genitivus *SG670;* vaticinationis *E97;* vaticinatus *S105* **392** o Idei *S105* **393** p *am Rande* adesse *VD38* | q afore *Bcan4* **394** r repararentur *korr. aus* reparentur *SG670; Bcan4;* repararentur *E97; P102; BII13* **397** s eum *fehlt V630* **398** t scriptum *SG670; S105* **399** u *am Rande* non potuerunt *VD38* **400** v spem *SG670* | w laetabantur *korr. aus* laetabuntur *S105* | x absentis *korr. aus* absentes *SG670;* absentes *korr. aus* abscentes *Bcan4;* absentis *E97;* absentes *korr. aus* absentis *S105* **405** y hii *O93; VD38;* ii *E97* **409** z dotrinam *I83* **413** a qui de eo *korr. aus* quid eo *V630* | b de eo *korr. aus* deo *V630* | c num *I83* **415** d veni *VD38* **416** e creditis *V630; E97;* credentes *I83; VD38; SG670; Bcan4; P102; BII13; S105* | f huic *P102* **417** g sed et *korr. aus sed O93* | h et *fehlt P102*

hereditatem[i] regni eius credentes[j] consequamini, secundum quod ipse dixit, quia unusquisque <I83, f. 28ra> illius sit[k] servus, cui se ipse[l] subiecerit. Propterea ergo vigilate[m] et dominum deumque[n] nostrum vobis conscribite[o] dominum[p], qui et caeli ac terrae[q] dominus est, et ad ipsius vos imaginem ac similitudinem reformate, sicut ipse verus propheta <SG670, p. 24b> docet dicens: Estote boni et misericordes, sicut et pater vester caelestis misericors[r] est, qui oriri[s] facit solem suum super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos. Hunc ergo imitamini[t] et hunc[u] timete[v], et[w] sicut mandatum datur hominibus: Dominum deum tuum[x] timebis et ipsi[y] soli servies.

Infidelibus quidem[z] dormit dominus et absens[a] habetur his[b], a quibus esse non <BII13, f. 24ra> creditur, et mandatis eius non oboediunt, atque ob[c] id illis videtur quasi dormire[d] dominus, quia pro peccatis suis non exaudiuntur.

Bcan4: LXX
P102; BII13: LXX Ut presbyteri et diaconi ac reliqui clerici nihil absque episcopi proprii licentia agant in sua parroechia Similiter et reliqui populi maiores et minores non sine eius permissu ad suam parroechiam accedant

[H. 70] Quapropter[e] cunctis fidelibus et summopere[f] omnibus presbyteris et diaconibus ac reliquis clericis attendendum est, ut nihil <VD38, f. 26va> absque

---

418 i hereditatis *I83* | j credentes *fehlt E97* **420** k sit *korr. aus* set *E97* | l ipsa *O93* **421** m vigilate *korr. aus* vilate *O93* | n deumque] deum quem *Bcan4* **422** o conscribite] cum scribite *P102* | p dominum *fehlt VD38; P102; BII13* **423** q terrae *korr. aus* terra *I83* **426** r perfectus *S105* **427** s criri *VD38* **428** t imitamimi *VD38* **429** u hunc *korr. aus* huc *SG670* | v timete et *korr. aus* timete *O93* | w et *fehlt E97* **430** x tuum *korr. aus* tuum ad *I83* | y illi *SG670; Bcan4; S105* **431** z autem *E97* | a abscens *Bcan4* **432** b eis *SG670;* iis *E97* **433** c ob id illis] odibilibus *korr. aus* odibilis *SG670;* odibilis *S105* **434** d dormiret *Bcan4* **441** e *am Rande drei Punkte N442* | f *am Rande* summo studio *VD38*

431–435 Infidelibus…exaudiuntur] sec. Clem. recogn. VIII. 62.
443–444 ut…agant] epit. Hadr. can. ap. 36. (cf. Ben. I. 23. II. 31. III. 182). Cf. supra c. XXXVI.

---

442 ac] et CT_2

episcopi proprii[g] licentia[h] agant[i].

VD38: Hic dicit quod sine licentia episcopi nullus in eius parrochia missam celebrare debent

Non utique missas sine eius iussu quisque[j] presbyterorum in sua parrochia agat[k], non baptizet[l] nec <I83, f. 28rb> quicquam[m] absque eius permissu[n] faciat. Similiter[o] et reliqui populi maiores scilicet et minores per eius licentiam, quicquid agendum est, agant, nec sine eius permissu[p] <SG670, p. 25a> a[q] sua[r] parrochia[s] abscedant, vel in ea[t] adventantes[u] <S105, f. 9v> morari praesumant. Animae vero eorum ei creditae sunt, ideo omnia[v] eius consilio agere debent et eo inconsulto[w] [x] nihil.

I83: Quanta sit pontificalis iussio

Quicumque[y] enim oboediunt episcopis suis, videntur quidem aliquid gratiae conferre deo, qui autem eis non oboediunt[z], indubitanter rei[a] et reprobi exsistunt.

---

444 g proprii *korr. aus* propria *SG670* | h licentiam *N442; BII13* i agunt *I83* **447** j quisquam *SG670; S105* **448** k agant *BII13* | l batizet *P102* **449** m quisquam *V630;;* quisquam, *interlinear* c *SG670* | n permisso *S105* **450** o Similiter et reliqui populi maiores scilicet et minores per eius licentiam quidquid agendum est agant nec sine eius permissu a sua parrochia abscedant, vel in ea adventantes morari praesumant *fehlt I83* **452** p permisso *korr. aus* permissu *SG670;* permisso *S105* | q a *korr. zu* ad *VD38;* ad *P102; BII13* **453** r sua parrochia abscedant] suam parrochiam accedant *VD38; P102; BII13* | s porroecia *SG670* | t eam *SG670* | u *am Rande* advenientes *VD38* **455** v omnia eius] eius omnia *Bcan4* **456** w *am Rande* non interrogato *VD38* | x inconsultu *Bcan4* **458** y *am Rande* Nota *I83* **460** z oboediunt *korr. aus* obodiunt *I83* | a ei *P102; BII13*

447–450 Non…faciat] Lulli ep. ad pontif. max. (int. ep. S. Bonif. no. 112. p. 290). **454–455** Animae…sunt] can. 40. apost. **458–463** Quicumque…incedentes] Clem. recogn. II. 20.

---

444 episcopi…proprii] proprii episcopi BS_1 | episcopi…licentia] licentia proprii episcopi DI_2 | proprii…licentia] licentia proprii DG_3 **447** eius…iussu] iussu eius DI_2 | quisque] quisquam RC_2; DB_2; DI_2; DG_3 **449** quicquam] quidquam quod ad episcopum pertineat DB_2; DI_2; PG_2 absque] sine PG_2 | permissu] permisso RC_2 **450** faciat] agat RC_2 **452** agant] agant Non utique missas CT_2 | permissu] permisso RC_2 **452–453** a…abscedant] ad suam parroechiam accedant BS_1 **453** abscedant] discedant CT_2 | vel] nec RC_2 **454** vero] *fehlt* CT_2; DI_2; enim DI_3 **455–456** agere…debent] debent facere DB_2 **458** enim] *fehlt* DI_2 **458–459** episcopis…deo] obediunt ei Deo obediunt DI_2 **459** aliquid…conferre] oboedire et DB_2; PG_2 | qui] quicumque DI_2 autem] *fehlt* DG_4 | eis] ei DI_2; episcopis suis DG_4

Porro ipsi a deo donum[b] summi <E97, f. 16rb> muneris consequuntur[c], qui iustitiae[d] [e] et praecepti eius semitas incedentes suis doctoribus, qui recte episcopi intelleguntur, libenter[f] oboediunt[g]. <BII13, f. 24rb> De quibus <V630, f. 16ra> et beatus Petrus, instructor et ordinator noster et princeps apostolorum, manifeste cunctos audientes instruebat dicens: Videntur[h] mihi[i] <O93, f. 3ra> hi[j], qui loquuntur verbum veritatis et qui illuminant animas hominum, similes[k] <VD38, f. 26vb> esse radiis solis, qui, ut processerint[l] et apparuerint mundo, celari ultra[m] aut occultari nullatenus possunt, dum non[n] tam[o] videntur ab hominibus[p], quam videre omnibus praestant. Unde et bene ipsa <SG670, p. 25b> <Bcan4, f. 35v> per se veritas ad veritatis praecones ait: Vos estis lux mundi, et non potest civitas[q] <I83, f. 28va> abscondi supra[r] montem posita, neque accendunt[s] lucernam et ponunt eam sub modio, sed super[t] candelabrum, ut omnibus luceat, qui in domo sunt. Si[u] quis ergo his[v] oboedierit, deo, ut dictum est, magnum munus[w] offert.

BII13: de his qui contra *folgen ca. vier unleserliche Wörter*

Qui autem[x] his[y] restiterit[z] aut inoboediens <N442, f. 16vb> exstiterit, non his[a], sed domino salvatori nostro, cuius legatione[b] funguntur, resistit[c]. Propter[d] quod

---

461 b domum *I83;* donum *korr. aus* domum *Bcan4* **462** c consequantur *N442;* consequuntur *korr. aus* consequntur *VD38* | d iustę *Bcan4* | e iustitiae et pręcepti *korr. aus* iustitiae *V630* **464** f libenter *fehlt E97* | g oboediunt *korr. aus* obodiunt *I83* **468** h *am Rande* z *V630* | i mihi hi *korr. aus* mihi *O93* | j hi *fehlt V630; I83; SG670; Bcan4;;* ii *E97* **470** k similes *korr. aus* similis *O93;* similis *N442; Bcan4* **471** l praecesserint *I83; Bcan4* | m ultrae *SG670* **472** n non tam] portam *V630* | o tamen *VD38* **473** p omnibus *VD38; BII13;* ominibus *P102* **476** q civitas *korr. aus* civitas fa *I83* **477** r super *VD38; P102; BII13* | s accendunt *korr. aus* accedunt *Bcan4* **478** t supra *V630* **479** u *am Rande* z *V630; am Rande* N *SG670* | v iis *E97* **480** w munus *korr. aus* manus *S105* **482** x autem his *korr. aus* autem *O93* | y iis *E97* | z resisterit *O93;* resstiterit *korr. aus* resisterit *V630* **483** a iis *E97* **484** b legatione *korr. aus* legtione *P102* | c resistit *korr. aus* resistunt *SG670* | d *am Rande* z *V630*

468–478 Videntur… candelabrum] l. c. VIII. 4. **484–495** Propter… locus] l. c. II. 20.

462–463 iustitiae… incedentes] *fehlt* DG_4

primum est omnium iustitiam dei regnumque eius inquirere et suis[e] [f] iussionibus obtemperare, iustitiam quidem, ut recte agere doceamur[g], regnum vero, ut, quae sit merces posita laboris et patientiae, noverimus, in quo est bonis quidem[h] aeternorum bonorum remuneratio, his[i] autem, qui contra voluntatem eius egerunt[j], pro uniuscuiusque gestis[k] poenarum digna restitutio. Hic[l] ergo, hoc est in praesenti <VD38, f. 27ra> <S105, f. 10r> vita, positos[m] oportet vos agnoscere voluntatem dei, <BII13, f. 24va> ubi et agendi et[n] sacrificandi est locus, <SG670, p. 26a>

I83: De missis celebrandis
VD38: Quod non liceat missas celebrare nisi in quibus locis episcopus proprius iusserit ab eo videlicet consecratis

quoniam in aliis locis sacrificare[o] et missas celebrare non licet nisi in[p] his, in[q] quibus episcopus proprius[r] [s] iusserit aut ab[t] episcopo <I83, f. 28vb> regulariter[u] ordinato tenentem[v] videlicet civitatem[w] consecratus fuerit[x]. Aliter enim non sunt haec[y] agenda nec rite[z] celebranda docente nos novo et veteri testamento. Haec apostoli a domino acceperunt et nobis

486 e *interlinear* eius *SG670* | f eius **487** g doceamus *V630; VD38; P102; BII13* **489** h quidam *P102; BII13* **490** i Iis *E97* **491** j egerint *korr. aus* egerunt *SG670* | k actibus *korr. aus* agentis *SG670;* agentis *S105* **492** l *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442* **493** m positis, *interlinear* o *SG670* **495** n et *korr. aus* e *VD38* **499** o *interlinear* vel i *E97* **500** p in *fehlt P102; BII13* | q in *fehlt P102; BII13* | r propitius *VD38* | s proprius iusserit *korr. aus* proprius *O93* **501** t ab *fehlt VD38* | u regulariter ordinato] ordinato regulariter *BII13* **502** v tenente *VD38; SG670; E97; P102; BII13; S105* | w civitatem] civitatem ubi *SG670* **503** x fuerit *korr. aus fuerat N442* | y haec *fehlt P102; BII13* | z recte *E97*

499–504 quoniam…testamento] sec. Ben III. 431. (conc. Paris, a. 829. lib. III. 6). Cf. Fel. IV. pp. ep. 1. **505–508** Haec…mandamus] sec. c. 2. i. f. 3. i. f. conc. Carth. (D.). Cf. Anacl. 26.

492 hoc] id DG_5 **494** voluntatem] voluntatem et praeceptum DB_3; BS_2; DI_4; PG_3 | et] *fehlt* DI_4 **495** est] sit DB_3; BS_2; DI_4; PG_3 | est…locus] locus est DG_5 **499** sacrificare] sacrificari CT_3; DG_5 | celebrare] celebrari CT_3; DG_5 **500** in[2]] *fehlt* DI_4 | episcopus…proprius] proprius episcopus BS_2; $3L_4$ | proprius] *fehlt* CT_3; DG_5 **501** aut] aut qui $3L_4$ **502** tenentem] tenente RC_3; DB_3; BS_2; CT_3; DI_4; PG_3; $3L_4$; DG_5 | tenentem…civitatem] *fehlt* AL_3 | videlicet] vero $3L_4$ **502–503** consecratus…fuerit] consecrati fuerint DB_3; BS_2; DI_4; PG_3; consecrata fuerint AL_3; CT_3; DG_5 **504** nos] *fehlt* DI_4 **505** apostoli…domino] a Domino apostoli DB_3; BS_2; PG_3

tradiderunt, haec nos docemus vobisque et[a] omnibus absque repraehensione tenere et docere, quibus agendum est, <E97, f. 16va> mandamus.

Bcan4: LXXI

P102; BII13: LXXI Quod unaquaeque res suum tempus habeat et locum

[H. 71] Unaquaeque etenim res suum tempus habet et locum. Operum hic locus est, tempus vero[b] est meritorum saeculum futurum. Ne ergo impediamur[c] ordinem locorum ac temporum permutantes, primo quae sit dei iustitia requiramus[d], vitam[e] [f] quam iter[g] acturi abundanti[h] viatico[i] bonis operibus repleamur[j], quo[k] possimus ad regnum dei tamquam ad urbem maximam pervenire. Deus[l] enim[m] his[n], qui recte sentiunt, per ipsa opera mundi, quae fecit, manifestus[o] est, ipsius creaturae <SG670, p. 26b> suae utens[p] testimonio, et ideo cum de deo dubitatio esse[q] [r] <V630, f. 16rb> non debeat, de sola nunc eius iustitia requiramus et regno[s]. Idcirco[t] persuadeo primum <VD38, f. 27rb> iustitiam eius esse

---

506 a haec *SG670; S105* **513** b uo *VD38* **514** c impediamus *VD38; P102; BII13* **516** d requiramus *korr. aus requimus P102* e vi *I83* | f vitam quam] vitamque *VD38;* viamque quam *Bcan4;* ut tanquam *E97;* viamque *P102;* viam quam *BII13* | g iter] interim sumus *korr. aus* interim *SG670;* interim *korr. aus iter BII13; interim S105* **517** h abundanti viatico] abundantibus ac *SG670; S105* | i viatico] viatico et *korr. aus* viatico *BII13* | j repleamus *VD38; SG670; P102; BII13; S105* **518** k quo, *interlinear* a *SG670* **519** l *am Rande* z *V630* | m enim] enim in *S105* | n iis *E97* **520** o manifestus est *korr. aus* manifestus *V630* **521** p *am Rande* approbans *VD38* **522** q esse non debeat, de sola nunc eius iustitia requiramus et regno. Idcirco persuadeo primum iustitiam eius esse] esset *I83;* esse non debeat, de sola nunc eius iustitia requiramus et regno. Idcirco persuadeo primum iustitiam eius esse] esse non debeat de sola nunc eius iustitia requiramus et regnum Ideo persuadeo primum iustitiam requirendam *korr. aus* esset requirenda *Bcan4* | r esse non debeat de sola nunc eius iustitia requiramus et regno. Idcirco persuadeo primum iustitiam eius esse requirendam, ut per hanc iter agentes et in via positi veritatis verum prophetam] est si requirentes *SG670; S105;* esse non debeat de sola nunc eius iustitia requiramus et regnum. Ideo persuadeo primum iustitiam eius esse requirendam, ut per hanc iter agentes et in via positi veritatis verum prophetam *korr. aus* esset *Bcan4* **524** s regno *korr. aus* regna *V630;* regnum *Bcan4* | t Ideo *VD38; Bcan4; P102; BII13*

512–545 Unaquaeque…aeternam] Clem. recogn.II.21.22. Cf. Clem.43.

requirendam, ut per hanc iter agentes et in via positi veritatis verum prophetam invenire possimus, non velocitate pedum, <I83, f. 29ra> <BII13, f. 24vb> sed bonorum operum velocitate currentes[u], ut[v] ipso duce usi[w] nullum viae[x] huius patiamur errorem. Si enim ipsum sequentes ingredi meruerimus[y] illam, quo[z] pervenire cupimus[a], civitatem, omnia iam, de quibus quaeritur, oculis videbimus tamquam heredes omnium facti. Intellegite[b] itaque viam[c] esse hunc vitae nostrae cursum, viatores eos, qui[d] nos instruunt vel[e] qui[f] bona opera gerunt, portam[g] vero prophetam[h], de quo dicimus, urbem regnum[i] esse, in quo residet omnipotens pater, quem soli videre possunt[j] hi[k], qui mundo sunt corde. Non ergo vobis difficilis videatur <S105, f. 10v> huius itineris labor, quia in fine eius requies erit. Nam et ipse verus propheta ab initio mundi per saeculum currens festinat ad requiem. Adest enim nobis[l] omnibus[m] diebus et, si quando necesse est, apparet et corrigit nos, ut obtemperantes <SG670, p. 27a> sibi ad vitam perducat[n] aeternam.

De his[o] autem <N442, f. 17ra> qui neglegunt viam suae salutis et adhuc non bene fideles et praeceptis eius suorumque pontificum iussionibus inoboedientes vel contumaces[p] <VD38, f. 27va> eis <I83, f. 29rb> exsistunt, dominus noster Iesus[q] Christus mittens discipulos suos praecepit nobis dicens[r]: In[s]

---

529 u curramus *korr. aus* currentes *SG670* | v et *I83* **530** w usi *fehlt SG670; E97; S105* | x vitae *SG670; S105* **531** y meruimus *O93; I83; Bcan4;* meruerimus *korr. aus* meruimus *N442; E97;* merebimur *SG670; S105* | z quam *Bcan4* **532** a cupimus civitatem] civitatem cupimus *Bcan4* **534** b *am Rande* z *V630* | c viam *korr. aus* vitam *O93; N442;* vitam *V630; I83 ;* vita *Bcan4* **535** d qui nos *korr. aus* qui *BII13* | e sed *Bcan4* | f qui *fehlt V630* **536** g porta *O93; I83; Bcan4* | h propheta *I83* **537** i regnum *fehlt V630* **538** j possint *I83* | k ii *E97* **543** l vobis *V630* | m omnibus diebus] omni die *SG670; S105* **545** n perducat aeternam] ęternam perducat *Bcan4* **546** o iis *E97* **549** p contumaces eis *korr. aus* contumaces *BII13* **550** q hiesus *korr. aus* hisus *Bcan4* **551** r dicens] dicens ut *V630; E97* | s In] ut in *V630*

546–579 De…nostra] Clem. recogn. II. 30. 31

quamcumque civitatem[t] aut domum introierimus[u], dicamus[v]: Pax huic domui. Et si quidem, inquit[w] [x], fuerit[y] ibi filius pacis, veniet[z] super eum pax[a] vestra, si vero non fuerit, pax vestra ad vos <BII13, f. 25ra> revertetur. Exeuntes <E97, f. 16vb> autem de domo vel[b] de civitate illa etiam <Bcan4, f. 36r> pulverem, qui[c] adhaeserit pedibus nostris[d], excutiamus super eos. Tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorreorum in die iudicii quam illi[e] civitati[f] vel domui. Quod utique[g] ita demum fieri[h] praecepit, si prius in civitate vel domo veritatis sermo praedicetur, ex quo vel recipientes veritatis fidem filii pacis et filii dei fiant, vel non recipientes arguantur <SG670, p. 27b> quasi inimici pacis et dei.

Bcan4: LXXII
P102; BII13: LXXII Quod a praedicatoribus pax primo proponenda sit auditoribus

[H. 72] Ita ergo et[i] nos magistri instituta sectantes pacem[j] primo proponimus auditoribus, ut absque ulla perturbatione possit via salutis agnosci. Quod si quis pacis verba non suscipit neque acquiescit[k] veritati, scimus adversum[l] eum[m] pugna[n] verbi movere et urguere[o] acrius confutando[p] ignorantiam et redarguendo <I83, f. 29va> <V630, f. 16va> peccata[q]. Necessario igitur pacem proponimus, ut, si quis est filius pacis, pax nostra veniat super eum, ab eo autem, qui se alienum pacis effecerit, regredietur ad

---

552 t civitatem aut domum] domum aut civitatem *E97* | u introieritis *N442; I83; SG670; S105; introieritis korr. aus introietis Bcan4* **553** v dicite *I83; SG670; Bcan4; S105* | w inquit *fehlt VD38* | x inquit fuerit] fuerit inquit *I83; SG670; Bcan4; P102; BII13; S105* **554** y fuerit ibi filius pacis, veniet super eum pax vestra, si vero non *fehlt VD38* | z veniat *O93; V630; Bcan4* | a pax] pax eum pax *S105* **557** b vel de *korr. aus* vel *Bcan4* **558** c quę *V630* | d vestris *Bcan4; S105* **560** e ille *S105* f civitati vel domui] civitate vel domo *S105* | g utique ita *korr. aus* utique *BII13* **561** h fieri *korr. aus feri S105* **569** i et nos *korr. aus* et *BII13* **570** j pace *I83* **572** k adquiescet *I83* **573** l adversus *V630; E97* | m eos *SG670; S105* | n pugnam *V630; VD38; SG670; E97; P102; BII13; S105* **574** o urgere *korr. aus urguere O93; urgere I83; SG670; Bcan4; E97; P102;* | p *am Rande* increpando *VD38* **575** q peccata *korr. aus* peccato *VD38*

nos pax nostra. Et[r] si iterum in mandatis habemus, ut[s] venientes <VD38, f. 27vb> ad civitatem discamus <S105, f. 11r> prius, quis[t] in ea dignus[u] sit, <O93, f. 3rb> ut[v] apud eum cibum sumamus,

S105: Nam quibus verba vitae credenda sunt

quanto[w] magis convenit noscere[x], quis qualisve sit[y] is, cui immortalitatis[z] verba credenda sunt? Solliciti enim et valde solliciti[a] esse[b] <BII13, f. 25rb> debemus, ne margaritas nostras mittamus ante porcos. Sed et alias ob causas utile est viri huius me habere notitiam. Si enim sciam, <SG670, p. 28a> quia in his, de quibus non potest dubitari, quod bona sint[c], emendatus est et inculpabilis, hoc est si sobrius, si misericors, si iustus, si mitis et humanus[d] est[e], quae utique[f] bona esse nullus ambigit[g], tunc consequens[h] videbitur, ut ei, qui obtinet bona[i] virtutum etiam, quod deest[j] fidei et scientiae, conferatur et, in quibus maculari videtur eius vita, quae[k] est in reliquis probabilis[l], emendetur. Si vero in his, quae palam <I83, f. 29vb> sunt, peccatis involutus permanet et[m] inquinatus[n] [o], non me oportet aliquid de secretioribus et remotis divinae scientiae proloqui, sed magis protestari[p] et convenire eum, ut peccare desinat et actus suos a vitiis

---

579 r *am Rande* z *V630* **580** s et *I83; Bcan4* **581** t quis *korr. aus* quis est *I83;* quis *korr. aus* qui *P102* | u dignus *korr. aus* digna *S105* **582** v ut *fehlt VD38;* et *SG670; S105* **584** w quanto magis *korr. aus* quanto *V630* | x nosse *P102; BII13* | y fit *Bcan4* **585** z mortalitatis *O93; N442; I83; Bcan4* **586** a sollicite *SG670* b ee *I83* **590** c sit *I83; Bcan4* **592** d humanus *korr. aus hamanus V630* | e est *fehlt V630* | f utique *fehlt SG670; S105* **593** g *am Rande* dubitet *VD38* | h consequens *korr. aus* conseques *P102* **594** i bonum *SG670; S105* | j est *N442* **596** k quae *korr. aus* qua *I83* | l *am Rande* perfecta *VD38* **598** m et *fehlt V630* | n *am Rande* sordidatus *VD38* | o inquinatur *P102; BII13* **600** p *am Rande* adfirmare adiuvare *VD38*

579–609 Et…nostri] l. c. II. 3. 4.

---

584 convenit…noscere] nosse oportet DG$_6$ **586** et…solliciti] *fehlt* DG$_6$ **587–588** Sed…ob] Sed ob alias DG$_6$ **592** esse] *fehlt* DG$_6$ **595–596** videtur…vita] eius vita videbatur DG$_6$ **598** inquinatus] inquinatur DG$_6$

emendet. Quod si ingesserit[q] [r] se et provocavit[s] nos dicere, quae eum[t] minus recte agentem non oporteat audire, prudenter[u] <E97, f. 17ra> eum debemus eludere[v]. Nam nihil <VD38, f. 28ra> omnino respondere auditorum causae utile[w] non videtur[x], ne forte aestimet[y] nos responsionis penuria declinare certamen, et fides eorum laedatur[z], non intellegentia[a] <SG670, p. 28b> propositi[b] nostri.

Bcan4: LXXIII
P102; BII13: LXXIII De his qui idola colunt et videntur sectari virtutes et a criminibus abstinere
S105: utilis comparatio

[H. 73] Magna[c] contumelia[d] et grave nobis erit <N442, f. 17vb> peccatum, si ita desipiamus[e] [f] [g], ut[h] videamus eum, qui idola colit, esse sobrium[i], nos, qui deum colimus, sobrii esse recusemus. Non hoc sit inter nos, sed magnum habeamus studium, ut si <BII13, f. 25va> illi, qui errant[j], homicidium non faciunt, nos ne[k] irascamur quidem. Et si illi adulterium non committunt, nos ne[l] concupiscamus quidem alienam[m] mulierem[n]. Si illi amant proximos suos, <I83, f. 30ra> nos diligamus etiam inimicos nostros. <S105, f. 11v> Si illi mutuo[o] dant his[p], qui

---

602 q *am Rande* inmerserit contraxerit *VD38* | r ingesserit *korr. aus* ingresserit *E97* | s provocaverit *V630; SG670; E97; S105; provocabit VD38; P102; BII13* **603** t eum *fehlt V630* **604** u prudenter *korr. aus* providenter *N442* **605** v *am Rande* subplantare subvenire *VD38; interlinear* vel erudire *E97* **606** w utile *fehlt V630* | x videt, *interlinear* is *V630* **607** y aestiment *V630;* aestiment *korr. aus* aestimet *SG670* **608** z *am Rande* frangatur *VD38* | a *interlinear* vel intellecta diligentia *E97* **609** b praepositi *V630* **614** c *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442* | d *am Rande* obprobrium *VD38* **615** e *interlinear* ad sapientia recedamus *VD38* | f *am Rande* ad sapientiam recedamus *VD38* | g desipiamus ut videamus] desipiamus et videamus *korr. aus desipiamus O93* | h et *O93; N442; I83; VD38; Bcan4; P102; BII13* **616** i sobrium] sobrium et *E97* **619** j errant *korr. aus erant VD38; P102* **620** k nec *SG670; S105* **621** l nec *SG670; S105* **622** m aliena *VD38* | n mulierem. Si illi amant proximos suos, nos diligamus etiam inimicos nostros *korr. aus* mulierem *E97* **624** o *am Rande* fenerant commodantur *VD38* | p iis *E97*

614–662 Magna…posita] l. c. VI. 13. 14.

---

602 provocavit] prvocabit DG_6 **606** causae] causa DG_6 **607** aestimet] estiment DG_6 **608** intellegentia] intelligentium DG_6

habent, unde reddant[q], nos etiam his[r] demus, a quibus recipere[s] non speramus. Et per omnia[t] nos, qui[u] aeterni saeculi hereditatem speramus, debemus praecellere eos, qui praesens tantum saeculum norunt[v], scientes, quia, si opera illorum nostris[w] operibus collata[x] [y] in die iudicii[z] similia inveniantur ac paria[a], confusio nobis erit, quod aequales[b] <V630, f. 16vb> invenimur[c] in operibus his[d], qui propter ignorantiam condemnantur et nullam spem[e] futuri[f] saeculi habuerunt[g]. Et vere[h] digna confusio[i] <SG670, p. 29a> est, ubi nihil <Bcan4, f. 36v> amplius <VD38, f. 28rb> gessimus ab his[j], quibus amplius intelleximus. Quod si confusio nobis[k] erit, aequales[l] his[m] inveniri in operibus bonis, quid[n] erit nobis, si inferiores nos ac deteriores examinatio[o] futura[p] repperiat[q]? Audite ergo, quomodo de his nos[r] ipse verus propheta docuerit. Ad eos autem, qui neglegunt[s] audire verba sapientiae, ita ait: Regina austri surget[t] in iudicio cum generatione hac et condemnabit[u] <I83, f. 30rb> eam, quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis, et ecce plus quam Salomon hic, et non audiunt. Ad eos vero qui de malis actibus gerere poenitentiam detractabant[v] [w], ita ait: Viri Ninivitae[x] surgent <BII13, f. 25vb> in iudicio cum generatione hac, et condemnabunt[y] eam, quia poenitentiam egerunt in praedicatione[z] Ionae, et

---

625 q reddant] reddant et *S105* | r iis *E97* **626** s accipere *SG670; S105* | t omnia nos *korr. aus* omnia *O93* | u quia *V630; E97; S105* **628** v *am Rande* Cognoscunt *VD38* **629** w nostris *korr. aus* nostros *V630* **630** x *am Rande* conparata *VD38* | y collota *VD38* | z iudicii *korr. aus* iudicio *O93;* iudicii *korr. aus* iudicia *SG670* | a *am Rande* equalia *VD38* **631** b ęqualis *I83* **632** c invenimus *VD38; P102; BII13;* inveniamur *E97* | d iis *E97* **633** e spe *O93* | f futuris *I83* **634** g habuerunt *korr. aus* habuerun *N442;* habuerint *O93; I83; VD38; Bcan4; P102; BII13* | h vera *VD38; P102; BII13* | i confusio *korr. aus* confessio *E97* **636** j iis *E97* **637** k vobis, *interlinear* n *SG670* | l ęquales *korr. aus* ęqualis *P102* | m iis *E97* **638** n quid *korr. aus* quod *SG670* **639** o *am Rande* iudicio *VD38* | p futura *korr. aus* figura *S105* | q repperiatur *SG670* **640** r nos *fehlt I83* **641** s neglegunt audire] neglegenter audiunt *SG670; S105* **642** t surgit *O93;* surget *korr. aus* surgit *N442* **643** u condemnavit *O93* **646** v *am Rande* respuebant *VD38* **647** w detrectabant *korr. aus* detractabant *V630; SG670;* detrectabant *N442; I83; E97; P102; BII13* | x ninivete *O93;* ninevitae *I83; VD38; BII13; S105* **648** y condempnabit *P102* **649** z predicationem *I83*

ecce[a] plus quam Iona[b] hic. Videtis ergo, quomodo eos, qui erudiebantur ex lege, adductis ad exemplum illis, qui ex gentili ignorantia veniebant, et ostendens eos[c] nec illis aequales[d] esse, qui <SG670, p. 29b> in errore positi <E97, f. 17rb> videbantur, ex ipsa tantum[e] comparatione condemnatos[f]. Ex quibus omnibus sermo, <VD38, f. 28va> quem proposuimus, approbatur, ut[g] castimonia, quae aliquatenus etiam ab[h] his[i], qui in errore[j] sunt positi, custoditur, <S105, f. 12r> multo plurius[k] [1] et attentius et per singulas quasque, sicut supra ostendimus, species a nobis, qui veritatem sequimur, teneatur[m], eo magis, quo apud nos[n] observantiae[o] eius praemia aeterna sunt posita. Aliter enim nemo salvus esse poterit, nisi[p] [q] his[r] observationibus pro viribus <I83, f. 30va> operam dederit.

Deus vos[s] in sua voluntate unumquemque in suo ordine semper custodiat, <N442, f. 17va> fratres, et sibi[t] placere in omnibus concedat. Amen.

O93, f. 3rb; V630, f. 16vb; N442, f. 17va; I83, f. 30va; VD38, f. 28va; SG670, p. 29b; Bcan4, f. 36v; E97, f. 17rb; P102; BII13, f. 25vb; S105 f. 12r

---

650 a cce *VD38* | b Iona hic] ionas *VD38; P102; BII13* **653** c eos *fehlt Bcan4* | d aquales *V630;* aequales *korr. aus* aequalis *N442* **655** e tantum comparatione] comparatione tantum *Bcan4* | f condemnat *SG670; E97; S105* **657** g ut] ut si *korr. aus* ut *SG670* | h in, *interlinear* vel ab *E97* **658** i iis *E97* | j errores *korr. aus* errore *I83* **659** k *am Rande* maius *VD38* | l purius *E97* **661** m teneatur] teneatur et *korr. aus* teneatur *SG670* **662** n nos *fehlt I83* | o observantiae *korr. aus observantia SG670; observantia S105* **663** p ni *O93* | q nisi his] nihil *N442; I83* | r his *fehlt O93; SG670; Bcan4; E97; S105 ;* qui *VD38; P102; BII13* **666** s vobis *S105* **668** t sibi *korr. aus* si *N442*

---

663 663 Aliter…poterit] Conc. Par. a. 829. lib. I. c. 1.